

ב פ ת ח ה ס פ ר

עיקרו של החיבור שלפנינו הוא לבטא, במה העשיר רובד הספרות התנאית את אוצר הפועל העברי. בד בבד נלמד ממנו מה רבה הייתה באותה תקופה ההשפעה הארמית בתחום המילוני של העברית. מן האספקט הדיאכרוני יימצא בלקסיקון תיעודו הראשון או הבלעדי של הפועל החדש, כפי שהדבר עולה במהימנות על-פי כתב-יד בסיסיים ואבות-טקסטים של הספרות התנאית (משנה, תוספתא ומדרשי הלכה), תוך הכוונה לזיקת הפועל למקרא (ואולי העדר זיקה) מחד גיסא, או לקשריו לניבי הארמית (ואולי לשפה זרה אחרת) מאידך גיסא. מן האספקט הסינכרוני באה כאן מערכת שלמה של הפועל שנתחדש על תצורותיו ועל משמעויותיו המיוחדות, כפי שהיא משתקפת ברובד זה, המייצג את התקופה הקלאסית של לשון חז"ל, כאשר העברית הייתה עדיין חיה ומדוברת. כל אלה באים בלויית אפאראט מדעי מסועף של הערות, המחולק לשלושה מדורים: א. שינוי גרסאות וציוני נוסחאות ממקורות חז"ל מקבילים (מספר רגיל); ב. הערות פרשניות ופילולוגיות-בלשניות (מספר וכוכבית); ג. דינוים באנאלוגיות אל ניבי הארמית השונים (מספר ושתי כוכביות).

מקדימים את הלקסיקון פרקי מבוא נרחבים, שבכוחם לפתוח שער לפרובלמטיקה שבעריכת מילון מדעי מחטיבת לשון-חכמים (כגון בעיות עקב מעתקי עיצורים, פעלים רבעיים, הומונימים וכד'), ומלבנים הם, בין השאר, את הבעיות הכרוכות בשימוש בטקסטים של ספרות חז"ל כבסיס לכל מחקר מתקופה זו. בעקבות אלה מסתמנת הצעת פתרון יעיל לדרך שילובה הנכון של לשון זו בתוך מערכת מילון היסטורי רב-תקופתי.

יסודו של הספר הוא בדיסרטאציה, שהוגשה לאוניברסיטה העברית בירושלים באלול תשל"ב, בפרק הזמן שחלף מאז הושקעו בה שנות עבודה נוספות לעיבוד, לעדכון ולשכלול. נאספו נתונים חדשים, גובשו תחומים שונים, ועיוני הספרות המדעית נרחבו. הממצאים הלקסיקאליים נבדקו, בין השאר, בעזרת הקונקורדאציה המיכאונגראפית ללשון התנאים, שהכנתה נסתיימה באקדמיה בירושלים. פרטים רבים באו על-ידי כך על דיוקם המרבי, וחומר חדש פורסם כאן לראשונה ברשותו של עורך המילון ההיסטורי.

בהזדמנות הופעת הספר מעלה אני את זכרו של מו"ר פרופ' יחזקאל קוטשר ז"ל, שהנחני בשדה-המחקר בדרך אמת, והיה עמי בהדרכה ובעצה טובה בכל שנות העשייה, אך נקטף מעמנו במפתיע, ולא זכה לראות את סיומה של העבודה. הרבה ממה שספגתי מחיבוריו הענפים שבכתב ומתורתו שבעל-פה משוקע פה באזכור מפורש או אף שלא במפורש. יהי זכרו ברוך.

חובה נעימה היא לי להודות בזה לכל אלה שסייעוני בדרכים שונות: יבל"א לפרופ' ז' בן-חיים, נשיא האקדמיה ללשון העברית, שנתקשרתי אליו במיוחד בשלבי העבודה האחרונים, הועיל לי בפתרון בעיות, שנתעוררו לאחר הסתלקותו של מדריכי. תודתי שלוחה לו גם על שניאות להעמיד לרשותי בכל עת את הקונקורדאציות למיניהן, שהוכנו באקדמיה לצורכי עבודת המערכת של המילון ההיסטורי, ובהמלצתו נתאפשר לי לעיין בצילומים של כתב-היד השונים, שנצטברו על שולחנה. לפרופ' מ"צ קרדי, מורי וידידי, שמתורתו נהניתי בשנותיה הראשונות של אוניברסיטת בר-אילן, רבה תודתי על עצותיו הנאמנות מנסיונו רב-האנפין ומפרי בקיאותו ברוי הלשון והבלשנות, ועל שנכון היה בכל עת להקדיש לי מזמנו לצורכי עיון משותף וקבלת תווית-דעת בפרטים שונים. תודה גם לפרופ' ח"י גרינפלד, שהעיר לי הערות בענייני הארמית על ניביה; לפרופ' ד' שפרבר, שתרם את חלקו

בפרטים חשובים הקשורים לאנאלוגיות ליוונית; לד"ר י' קליין, שהשיב על שאלותיי בתחום האכדית; ולפרופ' גב"ע צרפתי, שהאיר עיניי בכמה סוגיות לשון במישרין ובעקיפין בהדמוניות שונות. וכאן אף תודה וברכה לעמיתיי בהוראה ובמחקר באוניברסיטה, שאגב שיחות שגלגלתי עמהם דליתי מחכמתם, ובעקבותן אף הוסרו מכשלות פה ושם.

רגשי תודה מביע אני לנאמני קרן הזיכרון לתרבות יהודית, שהעניקו לי מלגות בשלבים המתקדמים של עבודת-המחקר, ואף זיכוני במענק מיוחד נוסף למען התקנת החיבור לפרסום. בסיועם נתאפשר לי להשתחרר חלקית מעול העבודה השוטפת ויכולתי להתפנות להחשת תהליכי המחקר. אכלול בזה את ראשות המחקר באוניברסיטה, שבקצבה מטעמה אפשרו לי לקבל עזרה מתאימה להתקנת הדרוש, שהיה מחויב למען הכשרת עבודת התזוזה לדפוס. הגב' רבקה באגד עסקה בבדיקת כל המובאות מן התלמידים ומן המדרשים, והגב' יהודית גרינברג, מעובדות האקדמיה, שקדה על השוואת הנתונים לקונקורדאנציה דהתם ובבדיקת ההבאות מן המקורות התנאיים.

אסיר תודה הנני לחברי ועדת הספרים של אוניברסיטת בר-אילן ולפרופ' ד' שפרבר, יו"ר הוועדה, על שהסכימו לכלול ספר זה בין פרסומי האוניברסיטה ועל שנטלו על עצמם מעמסה כבדה בטרחה ובממון בהוצאת ספר זה לאור. ברכתי שלוחה לגב' מרים דרורי, מנהלת היחידה להוצאה לאור, על מאמציה המרובים, שהשקיעה בטיפול הסבוך, שהיה קשור בהתקנה לדפוס, ועל תרומתה לעיצובו המקצועי-גראפי של הספר. בעלי הדפוס לסידור-צילום "רס-אות" בירושלים לא חסכו עמל כדי לשוות לו את צורתו הנוכחית בכלי נאה ומתוקן, ושקדו על מלאכתם, שהייתה מלווה בקשיים טכניים מרובים. את ההגהות קרא בהקפדה מר' שפרבר והשתדל עמי נאמנה במניעת שגיאות אפשריות מסוגים שונים.

מאז תחילת עיסוקי בשדה מחקר לשון התנאים, תוך הסתעפויות לנושאים שונים, ועד הופעתו בדפוס של חיבורי זה במתכונתו הנוכחית, חלפו כשלוש-עשרה שנים. רעייתי נוות-הבית טיפלה כל העת במלוא המסירות, האהבה והנאמנות בקן המשפחתי, ומבלעדי תמיכתה המתמדת לא היה מתאפשר לי להתמסר כראוי ללימודים האקדמיים, ובעקבותם לצלול למעמקי המחקרים המסועפים. ובסיום, תהילות לאל עליון, שהגיעני עד הלום ושֵׁאֶפֶשֶׁר לי ולבני-ביתי לברך יחדיו על המוגמר. עם חתימת שורות אלה הוכינו בתדהמה בהילקח מאתנו בחטף נכדתנו הפעוטה מלכה-לה ע"ה. פתיל חייה הזכים נקפד אור ליום כ"א בסיון ש"ז בתאונה טראגית, והיא כבת חמישה אביבים בלבד. נפגמה השמחה ודואב הלב. חבל על דאבדין, על פרח קט שנקטף באבו מביתנו.

מ' מורשת

בע"ה, פתח-תקוה, סיון תש"ם